

“ЁШЛАР ҲУҚУҚИЙ ОНГИ ВА ҲУҚУҚИЙ МАДАНИЯТНИ ШАКЛЛАНТИРИШ: ҲОЗИРГИ ДАВР ТАЛАБИ”

*Давлат-ҳуқуқий фанлар ва инсон ҳуқуқларини таъминлаш кафедраси
ўқитувчиси майор Қодирова Камола Тохиржоновна*

Аннотация

Мақолада ёшлар онгида ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни шакллантиришнинг ижтимоий аҳамияти ҳамда бу жараённинг замонавий талабларга мос эканлиги атрофлича таҳлил қилинган. Зеро, ёш авлоднинг ҳуқуқий билим ва саводхонлиги, уларда фуқаролик масъулияти ва қонунийликка содиқ муносабатнинг шаклланиши — жамиятда қонун устуворлиги, демократик қадриятлар ва ижтимоий барқарорликни таъминлашда ҳал қилувчи аҳамиятга эгадир. Ёшлар — жамиятнинг стратегик салоҳиятини белгилайдиган асосий қатлам сифатида, уларнинг ҳуқуқий онги ва маданияти орқали давлатнинг ҳуқуқий тизими мустаҳкамланади, демократик институтлар ривожланади. Мақолада ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданият тушунчалари илмий жиҳатдан тавсифланган, уларнинг ёшлар ҳаётидаги амалий аҳамиятига тўхталиб ўтилган. Шунингдек, ҳуқуқий онгни шакллантиришда таълим тизимининг ўрни, оммавий ахборот воситалари ва жамоат ташкилотларининг таъсири алоҳида ёритилган. Мақолада глобаллашув даврида ёшлар ўртасида ҳуқуқий маданиятни ривожлантиришга қаратилган халқаро тажриба, механизм ва дастурлар таҳлил қилинган, ушбу жараёни янги даврнинг объектив талаби сифатида баҳолаш зарурлиги асослаб берилган.

Калит сўзлар

Ҳукукий онг, ҳукукий маданият, ёшлар, ҳукукий таълим, ҳукукий маърифат, қонун устуворлиги, демократик жамият, ижтимоий барқарорлик, глобаллашув, халқаро тажриба

Ҳукукий онг — бу шахсда ҳукукий билим ва тушунчалар асосида шаклланадиган, ўз ҳуқуқ ва бурчларини англаш, уларга амал қилиш ҳамда ҳукукий муносабатларда онгли ва фаол иштирок этиш қобилиятидир. У фуқаронинг қонунларга нисбатан ҳурмат билан муносабатда бўлиши, ҳукукий нормаларни ҳаётда тўғри қўллай олиши ва ҳуқуқбузарликка нисбатан танқидий муносабатини ҳам қамраб олади.

Ҳукукий маданият — шахснинг ҳуқуққа бўлган муносабати, қонунларга содиқлик ва ҳурмат, шунингдек жамиятда ҳукукий қадриятларни асраш ва тарғиб қилишга бўлган малака ва кайфиятлар жиҳатидан ифодаланади. Ҳукукий маданиятнинг юқори даражаси мамлакатда ҳукукий нормаларнинг самарали амалга оширилишига замин яратади, бу эса қонунбузарликлар сонини камайтириш ва ижтимоий барқарорликни мустаҳкамлашда муҳим рол ўйнайди.

Агар ёшларда ҳукукий онг шаклланмаган бўлса, уларнинг ҳукукий билимлари ҳам етарли даражада ривожланмайди. Бу эса қонунларни англашда ва уларга амал қилишда муаммоларни келтириб чиқаради. Ҳукукий саводхонликнинг етишмаслиги қонунбузарликлар сонининг ортишига, ижтимоий муносабатларда низолар ва зиддиятларнинг кучайишига олиб келиши мумкин. Шу боис, ёш авлод онгида ҳукукий онг ва ҳукукий маданиятни шакллантириш орқали уларда қонунга ҳурмат, ҳукукий масъулият ва фуқаролик онгини мустаҳкамлаш долзарб аҳамият касб этади.

Ёшлар ҳукукий билим ва кўникмаларга эга бўлса, улар нафақат ўз ҳуқуқ ва эркинликларини тўғри англайди ва ҳимоя қилади, балки жамиятда қонунийликни мустаҳкамлаш ва ҳукукий тартиботни таъминлашда ҳам фаол

иштирок этади. Шу жиҳатдан, ёш авлод онгида ҳуқуқий онг ва маданиятни шакллантириш — давлатнинг барқарор ва изчил ривожланиши, шунингдек, демократик қадриятлар асосида келажак жамиятни қуришда ҳал қилувчи омиллардан бири ҳисобланади.

Мақолада ёшлар онгида ҳуқуқий онгни шакллантиришда замонавий ёндашувлар муҳим аҳамият касб этиши таъкидланади. Жумладан, таълим тизимида ҳуқуқий фанларни самарали жорий этиш, ўқув дастурларига ҳуқуқий саводхонликка оид мавзуларни киритиш, ҳуқуқий тарбиянинг самарадорлигини оширади. Шу билан бирга, оммавий ахборот воситалари орқали ҳуқуқий маърифатни кенг тарғиб этиш, жамоатчилик ташкилотлари ва давлат идоралари томонидан ёшларга қаратилган ҳуқуқий тадбирларни мунтазам ўтказиш муҳим ўрин тутди. Ёшларнинг ҳуқуқий билимларини мустаҳкамлаш, қонунийликка муносабатини шакллантириш, ҳуқуқий масъулияти ва фаол фуқаролик позициясини ривожлантириш мақсадида таълим ва тарбия жараёнида амалий йўللardan фойдаланиш зарур. Мактаб ва олий таълим муассасаларида ҳуқуқий семинарлар, дебатлар, интерактив тренинглар ҳамда ҳуқуқий кўникмаларни ривожлантирувчи машғулотлар ташкил этиш орқали ёш авлоднинг ҳуқуқий онги ва маданиятини юксалтириш мумкин.

Иккинчидан, ҳуқуқий онгни ривожлантиришда оммавий ахборот воситалари ва ижтимоий тармоқларни самарали восита сифатида қўллаш муҳим аҳамият касб этади. Хусусан, ёшлар учун ҳуқуқий мавзуда тайёрланган таҳлилий мақолалар, қисқа метражли видеороликлар, савол-жавоблар шаклидаги интерактив контентлар орқали ҳуқуқий билим ва тушунчаларни содда ва таъсирли усулда етказиш мумкин. Бундай воситалар ёшларда қонунчиликка нисбатан қизиқиш уйғотади ва уларнинг ҳуқуқий саводхонлигини оширади.

Учинчидан, жамоат ташкилотлари ҳамда масъул давлат идоралари томонидан ёшларга мўлжалланган ҳуқуқий тарбия дастурларини ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этиш муҳим вазифалардан биридир. Масалан, “Ҳуқуқий тарбия ҳафталиги”, “Фуқаролик билимлари куни” ёки “Интерактив ҳуқуқий машғулотлар” каби тадбирлар ёшларда ҳуқуқий онг ва маданиятни шакллантиришга хизмат қилади. Бу каби чора-тадбирлар ҳуқуқий билимни назарий эмас, балки амалий нуқтаи назардан ўзлаштириш имконини яратади. Агар ёшларнинг ҳуқуқий маданияти етарли даражада шаклланган бўлса, улар ўз ҳуқуқ ва бурчларини англаб етади, қонунларга амал қилишни шахсий масъулият сифатида қабул қилади ва ҳуқуқий муносабатларда фаол иштирок этади. Бундай онгли муносабат жамиятда тинчлик ва барқарорликни таъминлаш, ижтимоий тотувликни мустаҳкамлашга хизмат қилади. Ҳуқуқий маданият ёшларда фаол фуқаролик позициясини шакллантириш, жамоат ҳаётида масъулиятли ва ташаббускор иштирокчига айланишга асос яратади.

Ҳуқуқий маданиятнинг жамиятда кенг ривожланиши қонунбузарлик ҳолатлари, коррупция ва бошқа ҳуқуқбузарликларнинг камайишига ижобий таъсир кўрсатади. Хусусан, ёшлар ўртасида ҳуқуқий кадриятларнинг шаклланиши уларда қонунчилик нормаларини англаш, ҳуқуқий ёндашув орқали муаммоларни ҳал этиш кўникмасини ривожлантиради. Бу эса ҳуқуқий муаммоларни фақат қонуний воситалар орқали ечишга интилишни шакллантиради ва фуқароларнинг ҳуқуқий фаоллигини оширади.

Бугунги глобаллашув шароитида давлатлар ўртасида сиёсий, иқтисодий ва ҳуқуқий алоқаларнинг кенгайиши ёш авлоднинг ҳуқуқий онги ва маданиятини юксалтиришни стратегик аҳамиятга молик вазифага айлантирмоқда. Халқаро ташкилотлар билан ҳамкорликдаги лойиҳалар, қонун ижодкорлигидаги янгиланишлар ва хорижий тажрибаларни миллий ҳуқуқий тизимга мослаш орқали ёшлар ҳуқуқий билимлари мунтазам равишда ривожланиб бормоқда. Бу жараён нафақат ички барқарорликни таъминлаш,

балки халқаро ҳуқуқий майдонда фаол фуқаролик позициясини шакллантиришда ҳам муҳим аҳамият касб этади.

Ҳар бир ҷамиятнинг барқарор ва фаровон ривожланишида ёш авлоднинг ўрни алоҳида аҳамиятга эга. Ёшлар — давлатнинг интеллектуал ва сиёсий салоҳиятини белгилайдиган асосий омиллардан бири сифатида қаралади. Агар уларнинг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданияти етарли даражада шаклланмаган бўлса, демократик ҷамиятни барпо этиш, қонун устуворлигини таъминлаш ва фуқаролик ҷамиятини мустаҳкамлаш жараёнида жиддий тўсиқлар юзага келиши мумкин. Бугунги кунда ҷамиятда қонунийлик, инсон ҳуқуқларини ҳурмат қилиш ва ҳуқуқий тартиботни таъминлаш нафақат давлат органлари, балки ҳар бир фуқаронинг, айниқса ёшларнинг ҳуқуқий саводхонлигига чамбарчас боғлиқдир. Шу боис, ёшлар онгида ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни шакллантириш масаласи замонавий тараққиёт талабларидан бири сифатида долзарб аҳамият касб этмоқда.

Бугунги кунда Бирлашган Миллатлар Ташкилоти, Европа Иттифоқи ва бошқа халқаро институтлар томонидан ёшлар учун ҳуқуқий саводхонликни оширишга қаратилган махсус дастурлар амалга оширилмоқда. Ушбу лойиҳалар орқали ёш авлодга инсон ҳуқуқлари, демократия тамойиллари, фаол фуқаролик муносабати ҳамда қонун устуворлигининг моҳияти ҳақида чуқур билим ва амалий кўникмалар бериш мақсад қилинган. Бундай ташаббуслар глобал миқёсда ёшларнинг ҳуқуқий онгини шакллантиришга ҳамда ҷамиятда фаол ва масъулиятли фуқаро сифатида камол топишига хизмат қилмоқда.

Ёшлар онгида ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни шакллантириш фақатгина давлат идоралари ёки таълим муассасаларининг зиммасидаги вазифа эмас, балки бутун ҷамиятнинг ҳар бир аъзоси масъул бўлган умуммиллий жараёндир. Зеро, ҳуқуқий онг ва маданиятнинг юксалиши ёшларнинг фуқаролик онгини мустаҳкамлаш, қонун устуворлигини

таъминлаш ҳамда демократик жамият пойдеворини мустаҳкамлашда муҳим омилдир. Ёш авлоднинг ҳуқуқий саводхонлиги ва қонуний муносабатларга фаол киришиши орқали жамиятда барқарорлик ва адолатли бошқарув таъминлари қарор топади. Шу боис, замон талабларидан келиб чиқиб, таълим-тарбия тизимида ҳуқуқий маърифий ишларни самарали ташкил этиш ва ёшлар ўртасида ҳуқуқий маданиятни оммалаштириш долзарб аҳамият касб этади.

Хулоса сифатида таъкидлаш жоизки, ёшлар онгида ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни шакллантириш — ҳар қандай давлатнинг ҳуқуқий барқарорлиги ва ижтимоий тараққиётини таъминлашда ҳал қилувчи омиллардан биридир. Бу йўналишда давлат ва жамият институтларининг ҳамкорликда олиб бораётган мақсадли фаолияти, таълим-тарбия жараёнларида ҳуқуқий маърифатни кучайтириш орқали ёш авлодни онгли, қонунийликка содиқ ва фаол фуқаро сифатида тарбиялаш имкони яратилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. **Абдуллаев, А.Ҳ.** — “Ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни шакллантириш асослари” (Университет дарслиги). Тошкент, 2018.
2. **Мирзаев, Ш.М.** — “Фуқаролик жамияти ва ҳуқуқий тарбия”. Тошкент, 2020.
3. **Саидов, Б.** — “Ҳуқуқий маданият ва ҳуқуқий онгни шакллантириш муаммолари”. Тошкент, 2017.
4. **Ҳуқуқий онг ва маданият** — Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси ҳужжатлари ва расмий веб-сайтлари материаллари (<https://parliament.gov.uz>)
5. **“Ҳуқуқий маданият ва ҳуқуқий онг”**, муаллиф: Абдурахмонов Ҳ., Тошкент, 2018.
— Ўзбекистонда ҳуқуқий маданиятни шакллантириш масалалари.

6. **“Педагогика ва ҳуқуқий тарбия”**, муаллиф: Саидов М., 2020.
— Ёшлар онгида ҳуқуқий онгни шакллантириш методикаси.
7. **“Ҳуқуқшунослик асослари” дарслиги**, муаллифлар:
Тўхтамўминов И., Муҳаммадалиев А., 2019 йил.
8. Макс Вебернинг **“Ҳуқуқ ва ижтимоий назариялар”** асаридан
ҳуқуқий маданият ҳақидаги бўлимлар.